

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 333:81'1

Олеся Самохвал, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри сучасних європейських мов
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті виділені та проаналізовані методи та прийоми формування професійних якостей майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності засобами іншомовної комунікації.

Ключові слова: формування професійних якостей, професійне іншомовне спілкування, вищі навчальні заклади, функції, майбутні менеджери зовнішньоекономічної діяльності, критерії, показники, педагогічні умови.

Табл. 1. Літ. 9.

Постановка проблеми. Для якісного оновлення системи професійної підготовки фахівців економічної галузі особливого значення набуває проблема ефективної взаємодії у професійній сфері на основі оволодіння мовами міжнародного спілкування.

У роки незалежності України з'явився новий суспільний запит, що пов'язаний із сучасними умовами господарювання, зокрема, децентралізація зовнішньої торгівлі, надання підприємствам права виходу на зовнішній ринок і, тим самим, стимулювання їхнього розвитку, тому підготовка фахівців за економічними спеціальностями є назрілою та актуальною.

Рівень володіння іноземними мовами спеціалістами економічного профілю значною мірою впливатиме на підвищення конкурентоздатності вітчизняних підприємств. У зв'язку з цим пріоритетним завданням вищої школи (Національна доктрина розвитку освіти, державна Концепція професійної освіти, Закони України "Про освіту", "Про вищу освіту" та "Про зовнішньоекономічну діяльність") є поширення іншомовної професійної підготовки спеціалістів. Специфіка іноземної мови як навчального предмета та особливості її викладання на економічних факультетах (різномірівнева підготовка студентів, відсутність природного мовного середовища, скорочений термін навчання, значний обсяг навчального матеріалу, недосконале методичне забезпечення) зумовлюють пріоритетне завдання формування професійних якостей на особистісно зорієнтованій основі, розширення можливостей цього процесу за рахунок підсилення його цілісності, педагогічного аналізу функцій та особливостей професійного спілкування майбутніх фахівців іноземними мовами.

Аналіз попередніх досліджень. Зростання якісного рівня підготовки керівників усіх ланок і підвищенню загальної управлінської культури

присвячено чимало наукових досліджень, аналіз яких дозволяє констатувати наявність цілого ряду суперечностей. Зокрема, між соціальними пріоритетами даної галузі та відсутністю у науці положень про інтегральну готовність до професійної діяльності, між усвідомленням потреби у створенні системи професійного становлення та невизначеністю педагогічних умов, критеріїв та показників сформованості професійних якостей [1].

Загальні питання професійної підготовки та змісту професійної освіти, що розкриті в працях А.М. Алексюка, В.П. Андрущенко, Г. О. Балл, С.Я. Батишева, І.Д. Беха, В.П. Беспалька, В.М. Галузинського, М.Б. Євтуха, Н.Г. Ничкало, І.А. Зязюна та ін., стали теоретичною основою дослідження педагогічних умов професійного становлення майбутніх фахівців. Водночас, аналіз процесу формування професійних умінь і навичок було здійснено з використанням праць А.П. Беляєвої, В.А. Бодрова, А.М. Бойко, С.У. Гончаренка, І.В. Іванової, Є.А. Климова, К.К. Платонова, Л.Г. Прусової, Г.К. Селевка, Р. Бояциса, Ф. Тейлора та ін.

Аналіз дисертаційних досліджень, присвячених проблемам формування професійних якостей (М.М. Ісаєнко (військові), Л.Г. Кайдалова (фармацевти), О.М. Клочко (юристи), О.Г. Набока (економісти), професійної спрямованості викладання ІМ (Л.В. Ананьева, Ю.М. Друзь, Л.І. Морська, О.В. Пінська, Г.С. Скуратівська, І.І. Тимченко, О.М. Устименко, О.В. Шмирова) та професійної підготовки менеджерів (І.Г. Герасимова, О.М. Капіганець, О.В. Шмирова).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та систематизувати педагогічні умови підвищення якості професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів в процесі опанування іноземними мовами.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Завдання дослідження:

1. Розкрити зміст педагогічних умов формування професійних якостей майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності.

2. Систематизувати методичні параметри розроблених вправ комунікативного спрямування та психокорекційного змісту на основі врахування вікових потреб студентів вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Професійне навчання розглядається як процес управління діяльністю людини в оволодінні трудовими знаннями, уміннями, навичками, розвитку професійних здібностей і особистості кваліфікованого працівника в цілому [4].

Професійне навчання є необхідною передумовою становлення людини як фахівця – соціально компетентної, психологічно зрілої особи, з високою професійною майстерністю, що визначає її спосіб життя, особливий, професійно орієнтований, відповідальний світогляд і відчуття належності до професійної спільноти [4].

Становлення фахівця передбачає досягнення:

- соціальної зрілості (оволодіння правовими нормами, засобами спільної професійної діяльності, співпраці, прийнятими в суспільстві прийомами професійного спілкування);

- особистісної зрілості (оволодіння засобами самовираження, саморозвитку, засобами протидії професійним деформаціям, емоційному вигоранню особи);

- діяльнісної зрілості (оволодіння на високому рівні професійною діяльністю, засобами самореалізації і саморозвитку особистості в професії, здатність до творчих проявів своєї індивідуальності) [4, 10].

Аналогічно зорієнтоване професійне навчання дозволяє створити умови для засвоєння відповідних знань, вироблення умінь і навичок.

У визначеному контексті значний науковий і практичний інтерес становить процес формування трудової навички, що включає такі основні етапи:

- попередній, на якому людина одержує знання про склад дії, знаряддя і умови праці, в результаті чого утворюється орієнтовна основа дій;

- аналітичний – етап оволодіння окремими елементами дії;

- синтетичний, на якому елементи об'єднуються в єдине ціле;

- етап закріплення і автоматизації дії, що передбачає можливість переключення уваги з процесу на результат праці і довільного регулювання темпу роботи [5, 98]

Навички утворюються в результаті виконання вправ – цілеспрямованих і систематично

повторювальних дій. На основі знань і навичок, що належать до певного виду професійної діяльності, формуються трудові вміння, під якими розуміють здатність людини успішно виконувати дії, відповідно до поставлених цілей і умов діяльності.

Виділяють декілька видів навчання, що сприяє виробленню вмінь:

- проблемне навчання, в процесі якого повідомляють необхідну інформацію і потім формують задачі (проблеми), розв'язання яких потребує використання набутих знань. В процесі самостійно прийнятих рішень і формуються відповідні уміння;

- алгоритмічне навчання, в процесі якого виокремлюються ознаки, на основі яких виявляються типи задач і види операції, що необхідні для їх вирішення;

- поетапне навчання, передбачає структурування розумової діяльності, раціональні прийоми якої застосовуються поетапно [3, 13].

Найперспективнішим у виробленні професійних умінь є системно-структурний підхід, при якому враховуються всі специфічні особливості професійної діяльності та індивідуальні характеристики людини. В межах даного підходу не тільки використовуються всі види навчання, але і розвивається цілий комплекс нових методів навчальної діяльності (моделювання, рольові і ділові ігри, різні види соціально-психологічного тренінгу і ін.) [2, 364].

Професійне навчання можна вважати успішним, за умови, що знання стають переконанням, їх об'єм – ерудицією, навички і вміння – звичкою, розвивається активність, самостійність, відповідальність, творче мислення і інші особистісні якості, необхідні справжньому фахівцю.

Ефективність професійної діяльності студентів вищих навчальних закладів тісно пов'язана із комунікативною компетентністю, яка включає мовну та риторичну, і є основою культури спілкування. Перепоною успішному виконанню функціональних обов'язків можуть бути бар'єри спілкування, серед яких виділяють: семантичні, організаційні, фізичні, невербальні, перцептивні, мотиваційні, емоційні, культурологічні, лінгвістичні (Н.П. Статінова).

На основі аналізу функцій, особливостей професійної діяльності студентів вищих навчальних закладів майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності було виділено такі групи професійних якостей:

- *комунікативні* (комунікативна обізнаність, впливовість, толерантність, винахідливість, злагідливість, лаконічність, переконливість);

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

- *управлінські* (діловитість, ініціативність, організованість, гнучкість, здатність виправдано ризикувати та класифікувати фахову інформацію);

- *фахові* (аналітичність, прогностичність, конкурентоспроможність, координаційна здатність, комп'ютерна грамотність, вільне володіння рідною та іноземною мовою);

- *особистісні* (професійна відповідальність, гуманність та самостійність, рефлексивна, емпатійна схильність, адекватність самооцінювання та способів реагування в конфліктних ситуаціях, емоційна стабільність та адаптивність, впевненість у власних діях).

Показниками сформованості культури мовлення є правильність, точність висловлювань, якість і доступність викладу, чистота і виразність мовлення, багатство мовних засобів, доречність висловлювань, відсутність "слів-паразитів", різноманіття лексики, логічність, стилістична довершеність. Висока комунікативна обізнаність студентів формується в умовах навчальної діяльності й розрізняється як інтегральна якість, що об'єднує особистісні та професійні параметри. Успішна професійна комунікація студентів можлива на основі розвинутої емпатії як психологічної готовності сприймати почуття іншої людини як власні, та рефлексивної здатності, що дозволяє аналізувати думки та вчинки і є передумовою саморозкриття та самовдосконалення. Тому емпатія та рефлексія є важливою професійною якістю спеціалістів у галузі управлінської діяльності [4]. Цілеспрямована робота в процесі вивчення іноземної мови з метою розвитку вказаних параметрів стимулює суб'єктивну активність студентів та попереджує виникнення комунікативних бар'єрів. Значною мірою виконанню цих завдань сприяє формування умінь та навичок активного слухання, які синтезують психологічну готовність до комунікативної взаємодії. Показниками професійної майстерності буде рівень адекватного сприйняття ситуації та вибір на цій основі раціональних прийомів реагування, що відповідатимуть когнітивному, емоційно-оцінному та поведінковому компоненту діяльності [3, 56].

Враховуючи основні вимоги щодо організації роботи з метою розвитку професійних якостей майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови, нами було розроблено систему занять, що передбачала:

1. Вправи на корекцію комунікативних бар'єрів на основі моделювання типових ситуацій спілкування, які повністю зорієнтовані на вироблення навичок усного і писемного мовлення на матеріалі управлінської діяльності. З цієї

метою студентам були запропоновані завдання, які сприяли виробленню вміння висловлювати власні думки, з'ясувати думки співрозмовника, виражати згоду, незгоду, виявляти головне, доповнювати, узагальнювати розмову [7, 135];

2. Вправи, спрямовані на розвиток навичок дискусійного обговорення з використанням прийомів активного слухання в процесі ведення діалогу іноземною мовою. Здатність вести переговори й дискусію включає велику кількість лінгвістичних, інтелектуальних і соціальних умінь і навичок. Особливо активно студенти відгукувались на такі теми: "Успішний менеджер – це геній чи працелюб?", "Жінки і бізнес", дискусія на тему "Яким повинен бути ідеальний керівник?" та інші.

3. Вправи на розкриття міжкультурного компонента в процесі вивчення іноземної мови. Вивчення іноземної мови майбутніми фахівцями невідривне від оволодіння культурою країни, мова якої вивчається, особливостями побуту, традицій, ділового етикету й менталітету носіїв мови. Студентам пропонуються вправи, насичені країнознавчою інформацією. У текстах вводяться реалії англомовних та німецькомовних країн, головним чином, Великобританії, США та Німеччини традиційні форми звертання, особливості поведінки ведення ділової кореспонденції.

4. Вправи психокорекційного змісту, які використовуються в професійній підготовці студентів, є своєрідною організаційно-дидактичною формою навчання ІМ, що спрямована на самоаналіз та самодіагностування особистісних якостей в контексті майбутньої професійної діяльності на основі вербалізованої рефлексії, емпатійного сприйняття учасників групи та повноцінного зворотного зв'язку. Поєднання навчального та психокорекційного аспектів подібних занять передбачає певний рівень іноземної підготовки, що дозволяє комплексно використовувати активні методи групової роботи, і подібні заняття відповідають віковим потребам студентів вищих навчальних закладів, зокрема, потребі самовираження емоційної автономії, інтенсивного спілкування [6, 87].

Апробація розробленої системи занять дозволяє обґрунтувати педагогічні умови їх ефективності. Формування професійних якостей буде успішним, якщо:

1) практикувати в процесі вивчення іноземної мови комунікативно-ділову ситуації, в яких реалізується особистісна комунікативна потреба майбутніх фахівців, здійснюється відбір змісту, засобів професійної взаємодії спільно з діловими

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ
ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

Таблиця 1.

**Динаміка змін рівня сформованості професійних якостей
майбутніх фахівців (%)**

Рівень Тип групи	Початок експерименту		Кінець експерименту	
	Контрольна	Експериментальна	Контрольна	Експериментальна
I курс	7 %	7,2 %	7,3 %	10,4 %
II курс	24,6 %	26 %	26,5 %	32,5 %
III курс	65,2 %	57,3 %	67,8 %	68,4 %

партнерами; 2) посилювати професійну спрямованість вивчення іноземної мови через моделювання фахових і соціальних контактів професійної діяльності, поєднувати аналітичний та мовленнєвий етап навчальної діяльності, прогнозувати та попереджувати можливі комунікативні бар'єри професійного спілкування іноземної мови; 3) забезпечувати організаційну довершеність професійної діяльності на основі поєднання індивідуальних, групових, колективних завдань в процесі вивчення іноземної мови; 4) посилювати соціокультурний компонент через автентичність, інформативність навчального матеріалу та врахування національних особливостей ділового етикету та менталітету носіїв мови.

Проведене нами експериментальне дослідження на базі Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ дозволило виявити показники сформованості професійних якостей майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності.

Дані експерименту показують, що за час викладання курсу, тобто впродовж 3-х навчальних років, показники сформованості професійних якостей студентів збільшилися: на першому курсі – на 3,2 %; на другому курсі – на 6,5 %; на третьому курсі – на 11,1 %.

Проведена робота дозволяє констатувати, що формування професійних якостей студентів в процесі вивчення іноземної мови буде ефективним, якщо найповніше враховувати не лише їхній наявний рівень особистісного розвитку, а й перспективи професійного становлення; передбачати можливі комунікативні утруднення і попереджувати їх добором сильних завдань для групової та індивідуальної роботи; систематично працювати над розвитком навичок мотивування та аргументації прийнятих спільних рішень; унеможлилювати маніпулятивні тактики при виконанні завдань психокорекційного змісту, що буде попереджувати емоційний дискомфорт та посилюватиме розвиток самостійності й автономності; виховувати поважне ставлення до

національних традицій потенційних партнерів у зовнішньоекономічних зв'язках.

Висновки. Одержані статистичні дані вказують на стійку тенденцію до стабілізації самооцінки, зниження особистісної тривожності; проявів агресивності, домінування; розширення можливостей використання стилів індивідуального реагування в конфліктних ситуаціях; зростання комунікативної та організаторської активності студентів, посилення значущості іноземної мови у професійному становленні, зростання прагнення до самовдосконалення. На основі одержаних результатів можна стверджувати, що проведена робота позитивно вплинула на формування професійних якостей студентів Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ, майбутніх спеціалістів угалузі менеджменту зовнішньоекономічної діяльності.

1. Балл Г.О. *Методологічні засади гуманізації (особистісної орієнтації) професійної діяльності та підготовки до неї//Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навч. посіб./За ред. П.С. Перепилиці, В.В. Рибалки. – Хмельницький: ТУП, 2001. – С. 48 – 67.*

2. Бодров В.А. *Психологія професійної пригодності. – М.: ПЭРСЭ. 2001. – 511 с.*

3. Борисова Е.М., Логинова Г.П. *Індивідуальність у професії. – М. Знание, 1991. – 80с.*

4. Гордієнко В.І. *Розвиток особистості в процесі професіоналізації: професіогенезис особистості// Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навч. посіб./За ред. П.С. Перепилиці, В.В. Рибалки. – Хмельницький: ТУП, 2001. – С. 48 – 67.*

5. Климов Е.А. *Введение в психологию труда: Учеб. для вузов. – М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1998. – 350 с.*

6. Эриксон Э. *Идентичность: юность и кризис. – М.: Изд. Группы "Прогресс", 1996. – 344 с.*

7. *Bright Ideas. A Teacher's Resource Manual. – English Language Programs Division. – p. 225.*

8. Long M.H., Richards J.C. *Methodology in TESOL – Heine & Heine Publisher. – 1987. – 346 p.*

9. *Modern Language: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of Reference / Council of Europe / Education Committee. – Strasburg. 2001. – 224 p.*

Стаття надійшла до редакції 27.12.2011